

SLOVENSKÁ FILHARMÓNIA

74. koncertná sezóna 2022/2023

KOMORNÁ HUDBA

Cyklus KH

28. 02. 2023 / utorok / KH2

Mála sála Slovenskej filharmónie / 19.00 h

JÁN SLÁVIK *violončelo*
DANIELA VARÍNSKA *klavír*

Ludwig van Beethoven (1770 – 1827)

**Sonáta pre violončelo a klavír č. 1 F dur,
op. 5 č. 1**

25'

Adagio sostenuto

Allegro

Allegro viace

Sonáta pre klavír č. 28 A dur, op. 101

20'

Etwas lebhaft, und mit der innigsten Empfindun

Lebhaft, marschmäßig

Langsam und sehnsuchtsvoll

Geschwind, doch nicht zu sehr, und mit Entschlossenheit

**Sonáta pre violončelo a klavír č. 5 D dur,
op. 102 č. 2**

20'

Allegro con brio

Adagio con molto sentimento d'affetto

Allegro. Allegro fugato

Sonáty pre violončelo a klavír, op. 5 **Ludwiga van Beethovena** sú považované za prvé skutočne významné diela skomponované pre túto nástrojovú kombináciu. Talian Luigi Boccherini, ktorý bol violončelovým virtuózom, síce významným spôsobom rozšíril repertoár pre svoj nástroj, no jeho skladby pre violončelo a čembalo alebo klavír majú stále bližšie k sonátam s „barokovým“ sprievodom continua. Mozart sa venoval violončelu len v komorných zoskupeniach a Haydn je autorom dvoch violončelových koncertov, skomponovaných počas jeho pôsobenia v Eisenstadte pre Antona Kraftha, no sonáty nezanechal žiadne. V zmysle rovnocenného partnerstva dvojice nástrojov tak majú k Beethovenovým dielam azda najbližšie *Sonáty pre čembalo a violu da gamba, BWV 1027 – 1029* Johanna Sebastiana Bacha (1685 – 1750). Dvojica sonát z opusu 5 vznikla prekvapivo v rýchлом slede v priebehu dvoch mesiacov, začiatkom leta roku 1796. Stalo sa tak v závere koncertného turné, ktoré pre Beethovena zorganizoval knieža Lichnowsky a viedlo cez Prahu, Drážďany a Lipsko do Berlína. Karl Lichnowsky zorganizoval podobnú cestu aj pre Wolfganga Amadea Mozarta, tá však z rôznych dôvodov nebola taká úspešná ako Beethovenova. V liste bratovi Johannovi Beethoven už z Prahy píše, že jeho umenie mu získava priateľov a navyše si aj dobre zarobí. Ešte v roku 1810 v rozhovore s Bettinou Brentano skladateľ spomínal, že mu po improvizácii na koncerte v Singakademie netlieskali, ale dojatí poslucháči ho obklopili so slzami v očiach. A Ferdinand Ries bol svedkom skladateľovej spokojnosti s peňaženkou plnou zlatých louisdorov, ktoré dostal od pruského kráľa „ako nejaký ambasádor“. Pruským panovníkom bol Friedrich Wilhelm II. známy ako milovník hudby a disponovaný violončelista, ktorému svoje komorné diela dedikovali Boccherini, Haydn i Mozart. **Sonátami pre violončelo a klavír, op. 5** sa k ním pridali i Beethoven, ktorý v rovnakom čase pracoval aj na ďalších kompozíciách: *Kvintete pre klavír a dychové nástroje, op. 16, Prvej symfónii* a variáciách pre violončelo a klavír na témy z Händlovho *Judáša Makabejského* a Mozartovej *Čarovnej flauty*. Priamou inšpiráciou pre vznik opusu 5 bolo Beethovenovo stretnutie s kráľovým violončelistom, Francúzom Jeanom-Louisom Duportom (1749 – 1819), ktorý patril medzi popredných reprezentantov francúzskej („Viottiho“) školy hry na sláčikových nástrojoch a v Berlíne pôsobil so svojím bratom Jeanom-Pierrom. Duport vo svojom pojednaní o violončelovej hre *Essai sur le doigté de la violoncelle et sur la conduite de l'archet* ako kľúčové kvality interpretácie zmieňuje spevný a zvučný tón, zre-

teľnú artikuláciu, pestrosť dynamiky, spôsobov hry a výrazu, ktoré sa odvíjajú od vkusu a cítenia – teda kvality, ktoré Beethovenovi museli v jeho hre imponovať. Sám ich vyžaduje aj vo svojich violončelových kompozíciách, z ktorých, mimochodom, Duport vo svojom texte cituje dva príklady. Angus Watson uvádza, že pre skladateľa, ktorý bol aj klavírnym virtuózom, muselo byť prirodzené, že sa nárokom violončela chcel vyrovnáť aj v klavírnom parte. Obidve skladby z opusu 5 majú rovnakú formu: po rozsiahlom úvode (*Adagio sostenuto*) nasleduje sonátové allegro a na záver rondo, čím formovo pripomínajú Mozartove husľové sonáty KV 303 a 379 z 80. rokov 18. storočia. V koncertantne koncipovanej *Sonáte č. 1 F dur* Beethoven po Mozartovom vzore nechá každú dôležitú tému zaznieť dvakrát, tému nasledujúceho *Allegra* si v roku 1811 Carl Maria von Weber požičal do svojho *Fagotového koncertu*. Priezračné rondové finále využíva zvučnosť C-struny. Keď v roku 1797 vyšiel opus 5 vo Viedni tlačou, Beethoven poslal kópiu Duportovi s poznámkou, že diela sú síce venované kráľovi, no v skutočnosti boli písané pre neho. Francúzsky hudobník sa poďakoval a vyjadril nádej, že si skladby raz spolu zahrajú. Nevedno, či sa tak stalo, no Beethoven sa k sonátam vracal s inými violončelistami, s už zmieneným Antonom Kraftom, Bernhardom Rombergom, ale tiež s kontrabasovým virtuózom Domenicom Dragonettim. Apropos, Romberg, Beethoven tomuto bonnskému hudobníkovi, ktorý tiež komponoval, údajne ponúkol, že pre neho skomponuje violončelový koncert, no ten ponuku údajne odmietol s tým, že hráva len vlastné diela.

Dve sonáty pre violončelo, op. 102 vznikli v roku 1815. Ludwig van Beethoven tieto kompozície venoval grófke Anne Márii Erdödyovej (1778 – 1827), svojej dlhoročnej podporovateľke a priateľke, azda ako gesto zmierenia, ktoré nasledovalo po dlhšom prerušení vzťahov následkom nešťastného nedorozumenia. Grófka Erdödyová žila v tom čase v rezidencii mimo Viedne a súčasťou jej domácnosti bol po rozpustení kvarteta kniežaťa Razumovského aj sliezsky violončelový virtuóz Joseph Linke (1783 – 1837). Beethoven Linkeho umenie obdivoval a Linke patrila medzi zástancov Beethovenovej hudby, neskôr sa podieľal na premiérach jeho neskorých kvartet. Patrila tiež k priateľom Franza Schuberta a nemnohým propagátorom jeho diel. Skladby premiérovali Joseph Linke a Beethovenov žiak Carl Czerny, ktorý violončelové sonáty radil do posledného obdobia skladateľovej tvorby, v ktorom sa Beethoven podľa neho zriekol obvyklých

efektov, zameral sa na prostú veľkosť, kde každá nota má svoj význam. Kritici toľko porozumenia pre nový jazyk Beethovenovej hudby v prípade violončelových sonát neprejavili, hudba sa im zdala neobvyklá, iná, drsná a problémy porozumieť jej mali aj hudobníci. Mannheimský kapelník Michael Frey, ktorý počul premiéru, si do denníka zapísal: „*Je to také originálne, že tomu na prvé počutie nemôže nikto porozumieť.*“ *Violončelové sonáty, op. 102* aj preto čakali na svoje ocenenie ešte dlhšie než neskoré kvartetá a klavírne sonáty. Wilhelm von Lenz, ktorý v knihe *Beethoven et ses trois styles* (1855) rozdelil Beethovenovu hudbu na tri obdobia, bol v 60. rokoch 19. storočia prvý, kto s porozumením opísal transcendentnosť tejto Beethovenovej hudby: „*Žiadne inštrumentálne dueto nepozdvihlo podobným spôsobom hudobnú ideu ako abstrakciu nezávislú od média.*“

Aj **Klavírna sonáta č. 28 A dur, op. 101** je príkladom Beethovenovho neskorého štýlu, pričom znalec skladateľovho diela Lewis Lockwood o nej hovorí ako o jednej z najlepších Beethovenových kompozícií bez ohľadu na žáner. Podľa Lockwooda sa Beethoven „*dostáva do sveta zvuku, ktorého filozofická hĺbka je v jeho tvorbe nová a v celej hudobnej oblasti úplne jedinečná bez ohľadu na storočie. Celá skladba patrí do intímnej sféry a prekonáva aj najexpresívnejšie klavírne sonáty predchádzajúce. Dielo nás uchvacuje, pretože v sebe zahŕňa svet ako taký. Vyjadruje náladu, ktorá prestupuje všetkými Beethovenovými neskorými dielami.*“ Prvá časť plynie bez výraznejších formových predelov a pôsobí dojmom improvizácie. Namiesto presného určenia tempa Beethoven od interpreta požaduje hru „s najvrúcnejším citom“ („mit der innigsten Empfindung“). Nasledujúce Scherzo je pochodom s dialógom hlasov, ktorý v triu prechádza do kánonu. Zádumčivá pomalá časť (*Langsam und sehnsuchtsvoll*), evokujúca začiatok diela, pripravuje nástup energického finále (*Geschwind, doch nicht zu sehr*) s fugovaným stredným dielom. *Sonáty pre violončelo, op. 102* i *Klavírna sonáta č. 28 A dur, op. 101* sú dielami Beethovenovej vnútornej obrody, spochybnenia dovtedajšieho skladateľského smerovania a hľadania novej kompozičnej poetiky. Súčasťou tohto procesu, píše Lockwood, bolo kladenie stále menšieho dôrazu na silu, dynamiku, predvedenie a rétoriku. Namiesto toho sa skladateľ sústredil na načúvanie vnútorným hlasom, všetko je hlboko osobné a intímne. Cesta k neskorým kvartetám, sonátam, *Misse solemnis* i 9. *symfónii* sa otvorila.

Andrej Šuba

foto: Dorota Holubová

JÁN SLÁVIK

študoval hru na violončele na bratislavskom Konzervatóriu (G. Večerný, K. Filipovič) a na Vysokej škole múzických umení (J. Podhoranský). Komornú hru študoval vo Viedni na Hochschule für Musik und Darstellende Kunst u Franza Samohyla a Güntera Pichlera. Na VŠMU pôsobí od roku 1993 ako pedagóg. V roku 2012 bol prezidentom republiky menovaný vysokoškolským profesorom v odbore hudobné umenie.

Ján Slávik je zakladajúcim členom Moyzesovho kvarteta (1975), s ktorým koncertoval takmer vo všetkých štátoch Európy, Japonsku, USA a Kanade. S kvartetom nahrali už viac ako 40 kompaktných diskov. Viac ako 15 CD nosičov vydal sólovo. V roku 2020 nahral druhýkrát komplet 6 Bachových suít pre sólové violončelo (Real Music House). Premiéroval a dedikované mu boli violončelové koncerty Jozefa Kolkoviča, Egona Kráka, Ladislava Kupkoviča a Ilju Zeljenku. Od roku 2008 pôsobí Ján Slávik ako koncertný majster skupiny violončiel v Slovenskej filharmónii. Od roku 2010 je členom Bergerovho tria. Je spoluzakladateľom občianskeho združenia Albrechtina (2010) a zakladateľom Medzinárodného festivalu jazzu a komornej hudby Hudba Modre, Slovenského festivalu umenia Hudba Trnave, ako aj Medzinárodného festivalu Divergencie v Skalici.

DANIELA VARÍNSKA

patrí medzi významné umelecké osobnosti slovenského interpretačného umenia. Po absolvovaní bratislavského Konzervatória dokončila svoje štúdiá v St. Peterburgu a na Vysokej škole múzických umení v Bratislave. Čoskoro sa presadila ako sólistka a svoju koncertnú kariéru rozvíjala na dôležitých pódioch Európy a Ameriky.

Repertoár Daniely Varínskej obsahuje okrem najnáročnejších diel sólovej literatúry aj viac ako 30 klavírných koncertov, ktoré interpretovala s významnými orchestraми a dirigentmi. Jej široká hudobná rozhladenosť sa prejavuje aj v oblasti komornej hudby, v ktorej je vyhľadávanou partnerkou okrem iného pri predvedení kompletných cyklov husľových a violončelových sonát a variácií L. van Beethovena a J. Brahmsa. Veľmi úspešné sú jej recitály na kladivkovom klavíri na významných festivaloch ako Pražská jar a Haydn-festival, no často sa prezentuje aj dielami 20. storočia a súčasnej slovenskej hudby.

Pre rôzne hudobné vydavateľstvá nahráva sólový aj komorný repertoár. V rámci abonementných koncertov Slovenskej filharmónie uviedla všetkých 32 Beethovenových klavírných sonát, nahrávka celého cyklu vyšla na 9 CD v roku 2008 vo vydavateľstve Diskant.

Daniela Varínska bola dlhé roky pedagogičkou na Konzervatóriu (1972 – 1983) i na VŠMU (1991) v Bratislave. V roku 2004 bola vymenovaná za profesorku hudobného umenia. V roku 2017 jej udelili Cenu Tatru banky za umenie.

Hlavný partner

Partneri

Mediálni partneri

Slovenská filharmonia

Medená 3

816 01 Bratislava

Slovenská republika

www.filharmonia.sk

Pokladnica Slovenskej filharmónie

Reduta, Nám. Eugena Suchoňa 1, Bratislava

otvorená v pracovných dňoch

po 09.00 – 14.00, ut – pia 13.00 – 19.00

a hodinu pred koncertom v mieste jeho konania

Rezervácie

tel.: +421 2 20 47 52 33

tel.: +421 2 20 47 52 93

e-mail: vstupenky@filharmonia.sk

online predaj a rezervácie vstupeniek

www.filharmonia.sk, www.navstevnik.sk

Predaj vstupeniek aj v sieti Ticketportal

Slovenská filharmonia je štátna príspevková organizácia Ministerstva kultúry SR

Slovenská filharmonia vyhotovuje obrazové snímky a zvukové a zvukovo-obrazové záznamy z koncertov a je oprávnená ich použiť primeraným spôsobom na umelecké účely.

